

Zoltan Iusztin, *Politică și administrație în Banatul medieval*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2018, 345 p.

Lucrarea, apărută la editura Centrului de Studii Transilvane, este varianta adăugită a tezei de doctorat cu titlul *Instituții politico-administrative în Banat, în secolele XIV-XV*, susținută de Zoltan Iusztin în cursul anului 2012 la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca sub îndrumarea academicianului Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române. Anii scurși de la susținerea lucrării și până la momentul editării acesteia au adus cu ei noi acumulări științifice, astfel încât forma finală a volumului dat spre publicare cuprinde noi informații documentare și istoriografice, care au determinat în același timp și revizuirea inerentă a unor argumente și aserțiuni. Din punct de vedere metodologic cercetătorul a operat o analiză critică a documentelor editate și inedite, precum și a diverselor teorii vehiculate în istoriografie, fiind cu precădere preocupat de acuratețea terminologiei de specialitate.

Volumul debutează cu o erudită prezentare – *Pledoarie pentru o carte și un autor*, realizată de acad. Ioan Aurel Pop, cel care a îndrumat timp de ani de zile studiile autorului. Din punctul domniei sale de vedere, cercetarea de față se dovedește a fi o întreprindere temerară având în vedere vastul material documentar, narativ și istoriografic, pasibil de continuare îmbogățiri. Este apreciat modul în care autorul a operat cu realități diverse extrase din sursele documentare, care nu surprind întotdeauna corect specificul particularităților locale. Din această perspectivă, sunt remarcate atât definițiile precise ale unor instituții ale Banatului medieval, cât și analizele terminologice asupra polisemantismului unor termeni specifici epocii, ca de exemplu discursul asupra noțiunii de *districtus*, diferit în accepțiunea și funcționarea sa în acele vremuri.

Primul capitol al lucrării – *Istoricul cercetărilor. Banatul și instituțiile sale politico-administrative în Evul Mediu* – este destinat unui periplu istoriografic, metodologic și terminologic prin care autorul își stabilește metodele și direcțiile de cercetare cu care va opera pe parcursul lucrării de față. Constatăm că este o prezentare ce nu își propune din start a fi una exhaustivă asupra surselor istoriografice dedicate instituțiilor și organismelor politico-administrative care au funcționat în Banat în decursul secolelor XIV-XV. Ea are însă marele merit de a supune analizei contribuții istoriografice variate ca extensie și conținut, de la primele însemnări din perioada iluministă până la cele mai recente producții istoriografice din primele decenii ale secolului XXI, meritul autorului fiind acela de a aborda în același timp surse ale istoriografiei germane, maghiare și române, o împletire specifică, de altfel, arealului bănățean.

Al doilea capitol – *Exemplificări terminologice* – conține o întreagă dezbatere

pe marginea definițiilor terminologice ale Banatului, venite dinspre cele trei istoriografii, de la denumirea inițială, promovată de austrieci încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea (*Banatus Timisvariensis*), trecând mai apoi prin cele furnizate de istoriografia maghiară (*Délmagyarország* sau *Temesköz*) și până la cea mai recentă formulă utilizată în literatura de specialitate românească, respectiv *Banatul medieval*. În mod declarativ, cercetătorul optează pentru ultima definiție istorico-geografică, prin prisma “folosirii unei construcții terminologice pentru raportarea evenimentelor istorice anterioare provinciei istorice la un cadru cunoscut”. În egală măsură, autorul achiesează și noțiunea de *Banat montan* ca subunitate istorico-geografică, ce reprezintă zona estică, înaltă a provinciei, cadru integrator al districtelor medievale românești, încorporate mare parte a timpului banatului de Severin.

Contextul politic. Banatul medieval în secolele XIV-XV, respectiv cel de-al treilea capitol al lucrării, ne propune o necesară incursiune în istoria Banatului medieval, marcată la nivelul regatului Ungariei (ca spațiu integrator), de trei etape succesive: domnia Angevinilor, perioada regelui-împărat și partida Huniazilor. Sunt prezentate și analizate principalele evenimente politico-militare interne, dar și nenumăratele campanii externe ca suport ideatic pentru analiza instituțională care va face subiectul următoarelor secțiuni ale volumului.

În fapt, capitolele IV-VI constituie centrul de greutate al prezentei lucrări, în cadrul lor autorul luând în discuție principalele instituții teritorial-administrative din perioada medievală a Banatului – comitatul nobiliar, districtele românești, respectiv banatul de Severin. Este un construct interesant, prin care cercetătorul își propune să urmărească atât evoluția lor istorică, cât și modul de funcționare al acestora prin intermediul diferiților demnitari cuprinși în mecanismele administrative și juridice ale acestor unități teritoriale. Trei sunt marile paliere pe care se poartă discuția: *Evoluția comitatului și organisme sale interne, cu privire specială asupra comitatului Timiș* (capitolul IV); *Districtele românești din Banatul medieval* (capitolul V); și o nouă viziune asupra evoluției *Banatului de Severin* (capitolul VI).

Analiza instituției comitatului, efectuată în cadrul capitolului al IV-lea al cărții, debutează cu un scurt istoric care explică în mod convingător tranziția de la formula comitatului regal la cea a comitatului nobiliar, cu observația că apariția comitatelor nobiliare coincide cu momentul proliferării actelor de cancelarie odată cu secolul al XIV-lea, ceea ce facilitează accesul la sursele de informare. Pornind de la primele mărturii documentare păstrate autorul încearcă să surprindă momentul de început al comitatelor nobiliare bănățene (Timiș, Caraș, Cenad, Cuvin, Torontal), conchizând că înainte de anul 1315 nu se poate dovedi existența acestora, cu excepția comitatului Arad. În viziunea cercetătorului, apariția lor este o reacție la anarhia instaurată de baroni la

cumpăna secolelor XIII-XIV, fiind potențată probabil de stabilirea temporară a reședinței regale la Timișoara în perioada 1315–1323. În egală măsură, se apreciază că a fost vorba de un proces ce s-a întins pe o perioadă mai mare de timp, care a fost întârziat oarecum de lipsa unei dezvoltări consistente a nobilimii din această zonă limitrofă a regatului. Este dezbătută în continuare evoluția principalilor reprezentanți ai instituției administrative a comitatului – comitele, vicecomitele, juzii nobiliari, oamenii regelui, cu exemple care particularizează modalitățile de exercitare a funcției în comitatele bănățene. Extrem de binevenite sunt arhondologiile aferente fiecărei demnități în parte, în pofida faptului că ele pot fi mereu completate prin noi informații care pot apărea.

O altă secțiune este dedicată de autor acelor instituții a căror competență comună rezidă în exercitarea actului de justiție, respectiv sedriile, adunările comitatense și congregațiile generale. Meritul cercetătorului este acela de a încadra în permanență aceste structuri locale, cu particularitățile lor, în sistemul judiciar al regatului maghiar, reper al oricărei analize pertinente. Extrem de interesante sunt și graficele care încearcă să cuantifice activitatea acestor instituții în funcție de zilele sau lunile de întrunire, precum și tabelele conținând acțiunile procesuale derulate în sedriile comitatului Timiș sau în congregațiile provinciale. Sunt analizate funcționalitatea și procedurile acestor adunări judiciare, conducerea lor (de la înalți demnitari regali la demnitarii locali), precum și stările reprezentate în cadrul acestor adunări. Un punct de referință îl reprezintă prezentarea unicei congregații generale a regatului întrunită în spațiul bănățean în octombrie 1397 la Timișoara, cu participarea regelui și a marilor baroni ai țării; autorul reușește, atât cât documentația păstrată lasă să se întrevadă, să surprindă activitatea pe zile a acestei congregații, cu pricinile care au fost înfățișate și judecate.

Următorul capitol, cel de-al cincilea, ia în dezbatere situația districtelor românești din Banatul medieval, un subiect abordat adeseori în istoriografia românească, deși inegal ca aprofundare sau discernere a problemei. Pe baza acestei literaturi istoriografice autorul își prezintă propria sa analiză, pornind de la aspectele terminologice, extrem de nuanțate, pentru a ajunge la concluzia existenței unui polisemantism specific districtelor românești bănățene. Este constatat de către cercetător faptul că etapele de formare ale acestora urmăresc în principal traiectul teritorial-geografic al organizării lor în zonele predilect locuibile ale Banatului medieval – culoarul Timiș-Cerna, valea superioară a Bârzavei și depresiunea Oraviței – practic ținutul Banatului montan și piemontan, unde aceste micro-unități teritorial-administrative românești și-au continuat existența, cu toată atașarea lor la cetățile regale (în perioada arpadiană) sau integrarea lor în comitatele nobiliare (odată cu perioada angevină). În continuare, discuția se mută asupra structurilor sociale ce au populat aceste

districte, cu accent pe procesul de constituire al elitelor românești, subiect cu multiple fațete de interpretare vizavi de statutul iobagilor de cetate, al cnezilor, ulterior al nobililor români. Pentru a demonstra funcționare unui asemenea district cercetătorul ia în dezbatere cazul cel mai elocvent, cel al districtului Caransebeș, care oferă tiparul concludent al unei unități administrative cu identitate proprie, chiar dacă scaunul său de judecată s-a aflat alternativ sub autoritatea comitelui de Timiș sau a banului de Severin.

În sfârșit, ultimul capitol este dedicat de Zoltan Iusztin banatului de Severin, fiind vorba mai puțin de o analiză a formulei teritorial-administrative și militare a acestui banat, cât mai degrabă un istoric al cetății Severinului și a ținutului din jurul său – măr al discordiei timp de mai bine de un secol între coroana maghiară și domnitorii Țării Românești. Sunt coroborate diversele opinii și interpretări avansate până acum în istoriografia română și maghiară, autorul propunând propriile sale concluzii care nuanțează teoriile avansate până în prezent, în special în ceea ce privește modalitățile diferite în care cele două structuri statale s-au raportat la acest ținut de graniță.

În consecință, lucrarea de față se constituie într-o valoroasă contribuție istoriografică, ce îmbină analiza izvoarelor documentare și istoriografice cu interpretarea comparată a informației, rezultând un demers istoric ce are menirea de a clarifica sub numeroase aspecte realitățile politico-administrative ale Banatului medieval. În peisajul istoriografic al Banatului, pasibil de necesare completări de pagini încă nescrise, lucrarea lui Zoltan Iusztin răspunde unor firești semne de întrebare ridicate de particularitățile unui ținut de graniță, aflat mereu la întretăierea mai multor centri de putere, cu ambiția restauratorului de istorie și cu armele metodologice care i-au permis accesul la izvoarele editate și inedite pe care și-a întemeiat discursul științific. Metoda de cercetare dovedește acuratețe și atenție pentru detaliu, ceea ce face din această carte o lectură interesantă și, totodată, binevenită.

Ligia Boldea

Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (editori), *Istoria comunismului din România*, vol. III, *Documente Nicolae Ceaușescu (1972–1975)*, Editura Polirom, Iași, 2016, 805 p.

Volumul III continuă seria publicării de documente privitoare la istoria comunismului din România, atât de necesare specialiștilor care cercetează această perioadă istorică. Documentele publicate în cadrul lucrării evidențiază situația dar și deciziile care au fost luate de către conducerea PCR și a